

DE PROCESSEN TEGEN WILLEM DE MERODE IN 1924/1925

hans werkman

Hans Werkman is leraar aan het Johannes Fontanus College te Barneveld. Hij is bezig met de heruitgave van de gedichten van De Mérode en publiceerde onder meer een biografie van hem.

inleiding

Willem de Mérode (pseudoniem van Willem Eduard Keuning, 1887-1939) was in 1924 een veel-belovend dichter. Door een aantal bundels had hij de schijnwerpers van de literaire kritiek op zich weten te richten. Zijn naam begon bekend te worden, vooral in christelijke kringen. Toen hij dan ook in 1924 vanwege een pedofiel delict in de gevangenis kwam, waaide zijn naam het hele land door. Het verhaal werd doorverteld, vervormd, aangedikt. Nog steeds, meer dan een halve eeuw nadien, kan men bijzonderheden over hem horen die met de werkelijkheid maar weinig te maken hebben en kan men beoordelingen (van hem en van zijn milieu) beluisteren, die door hun zwart-wittigheid het zicht op hem en zijn problematiek en zijn dichtwerk vertroebelen. Daarom is het goed, de zaken op een rijtje te zetten.

Wanneer Keuning zich bewust werd van zijn homofilie (of beter gezegd pedofilie) is niet precies bekend. In elk geval schreef hij in 1909, toen hij 22 jaar was, liefdesgedichten op Reind Kuitert en anderen. Alle gedichten richtten zich tot een "jij" en gingen over een "jou" of "u"; nooit sprak de dichter over "hem" of "hij", want dan zou hij meteen zijn geheim verraden hebben en dat kon hij zich niet permitteren. De vriendschap met Reind Kuiters (geb. 1892) was platonisch van aard. Kuitert zelf vertelde me nog onlangs dat hij van niets wist.

In 1907 werd Keuning onderwijzer in Uithuizermeeden in het noorden van Groningen. Het dorp bezorgde hem nieuwe vriendjes, aan wie hij in "Het Getij" gedichten opdroeg: "Aan Hans", "Aan M. (zoo schoon, zo jeugdij)", "Voor Jaap", "Voor Okke", "Aan Arie".

Vooral Jaap en Okke waren zijn grote, ook nu weer platonische, liefdes. Hij wenste geen seksuele praktisering van zijn pedofilie. Hij had daar het karakter niet voor, hij was spiritueel en niet materieel gericht, en bovendien was hij van overtuiging dat praktische homoseksualiteit zonde was. Zijn homofiele gevoelens alleen al brachten hem vaak tot wanhoop, maar tegelijk was er de vreugde over zijn liefdesgevoel. De liefde was voor hem een "bitterzoete overvloed". Hij kon er niet over praten, hij moest een masker opzetten voor de buitenwereld. Zijn gedicht "Eenzamen" uit zijn eerste bundel "Gestalten en stemmingen" is wat dit betreft achteraf zeer onthullend.

Deze tweeslachtigheid (berouw over zijn gevoelens en toch ervan willen genieten) brachten hem tot een stroom van liefdes-, berouw- en overgavegedichten. Vooral doordat hij in aanraking kwam met de oude christelijk-mystieke literatuur zoch hij de oplossing steeds weer bij Christus, zoals hij bijvoorbeeld zegt in zijn grootse gedicht "Dialogue mystique": Ik bied de

hijgingen van al mijn lusten en mijn berouw"...
"En ik neem alles aan".

Sommige van zijn kweekschoolkameraden merkten aan Willem dat hij anders was. Zijn familie wist waarschijnlijk niets. Ook pater Van Wely, met wie hij intens correspondeerde, vermoedde niets, want dit terrein bleef buiten de briefwisseling.

Maar er waren ook andere contacten. Al in 1919 vroeg Keuning raad aan jhr. mr. Schorer, raadsman van vele homofielen en voorzitter van het Wetenschappelijk Humanitair Komitee. Schorer zette hem op het spoor van Joh. Raan (pseudoniem). De beide mannen ontmoetten elkaar regelmatig in Groningen, maar Raan kreeg de indruk dat Keuning geen seksueel contact wenste.

Via het blad "Het Getij", waarvan De Mérode redacteur en later gewoon medewerker was, kwam hij in contact met Ernst Groenevelt in Amsterdam, een literaire organisator en een praktiserende homofiel. De Mérode leerde soms bij hem, waarbij hij wel eens één van zijn oud-leerlingen meenam vanuit Uithuizermeeden. Groenevelt voelde zich nogal aangetrokken tot de jongen wat tot hevige ruzies tussen hem en De Mérode leidde. Roel Houwink, dichter en literair-criticus, rook dat deze zaak uit de hand dreigde te lopen. Hij waarschuwde De Mérode in 1923 zelfs openlijk in het blad "De Gulden Winckel"; naar aanleiding van een nieuwe bundel schreef Houwink over De Mérode's "onuitgebalancheerde erotiek, welke oorsprong schijnt te kiezen in een ganschelijk ontspoorde sexualiteit".

arrestatie

Hoewel Keuning kennelijk niet uit was op een seksuele relatie, kwam het er toch van, en wel met één van zijn oud-leerlingen. In een brief die hij later aan Wilma Vermaat schreef, zei Keuning dat hij niets gaf om seksualiteit-in-engere-zin, maar dat hij de jongen een plezier wilde doen. Volgens hem ging het intieme contact dus uit van de jongen, een zeker niet ondenkbare situatie, waarvan ook andere voorbeelden bekend zijn.

Begin 1924 werd Groenevelt in Amsterdam gearresteerd wegens overtreding van art. 248-bis. Zijn vriendjes werden door de Amsterdamse rechter stevig aan de tand gevoeld en zo kwam ook de naam van "een dichter uit Groningen" al gauw boven tafel. Groenevelt had hen wel verteld wie en wat De Mérode was. Bovendien vond de recherche bij Groenevelt brieven van Keuning. De burgemeester van Uithuizermeeden kreeg een tip, de onderwijzer in de gaten te houden. De dorpsveldwachter merkte al gauw de regelmatig loop van vriendjes naar Keunings huis.

Op 23 februari 1924 ging Keuning nog met zijn oud-leerling Okke naar een concert in Groningen. De verhouding met Okke was een uitstakende, zonder seksualiteit-in-engere-zin, een soort vader-zoon-verhouding.

Een dag later werd "Jopie" (de jongen met wie hij wel een seksuele relatie had) door de politie verhoord. Weer een dag later stond een marechasseuse uit het naburige Uithuizen op de stoep van Keunings huis en arresteerde hem. Door een dik pak dooiende sneeuw liepen ze naar Uithuizen waar Keuning voorlopig werd opgesloten. De volgende dag werd hij naar Groningen gebracht, naar het Huis van Bewaring.

Het dorp Uithuizermeeden stond op zijn kop: de meester van de christelijke school gearresteerd vanwege de zonde van Sodom! Hij was als onderwijzer erg geliefd, maar dat sloeg van de ene dag op de andere om, vooral bij de ouders, die bang waren dat er ook met hun kinderen iets gebeurd was. Vooral de ouders van Jaap en Okke raakten in hevige onrust, maar merkten al gauw dat hun jongens niets met deze zaak te maken hadden. De hoofdonderwijzer lichte huiltend zijn personeel in en wist niet wat hij antwoorden moest op de vragen van de kinderen. Men wist immers amper waar het over ging. "De zonde van Sodom" was iets verschrikkelijks, maar wát was het eigenlijk? Keunings hospita, mevrouw Van der Schaar, bleef hem trouw. Ook zij was ondersteboven, maar haar evangelische beweging hield de overhand.

Kuitert vertelde mij, dat de stemming in de stad Groningen niet eenzijdig tegen Willem Keuning was. Zijn kennissen spraken er schande van dat de politie hem zo vernederd had, dat hij met de handboeien om uit de trein had moeten stappen toen hij naar Groningen gebracht werd.

Dominee Douwe van Dijk bracht de afschuwelijke boodschap bij de vader en moeder van Keuning, "die er bijna dood aan gegaan zijn", zoals een familielid later zei. Ook zijn broers waren kapot. Carel, de firmant van Zomer en Keuning in Wageningen, barstte in tranen uit, en reisde onmiddellijk naar Groningen om zijn ouders bij te staan.

De kranten zwegen over de arrestatie. Alleen het in Noord-Groningen veelgelezen "bokkeblad", "De Ommelanden" meldde op 2 maart 1924 onder plaatselijk nieuws: "De onderwijzer W.K. alhier is, als verdacht van ontoelaatbare handelingen, ter beschikking der justitie gesteld".

proces-één

Het schoolbestuur van Keunings school kwam op de avond na de arrestatie in spoedzitting bijeen. De notulen melden:

"De Burgemeester had den Voozitter laten komen en hem mede gedeeld, dat W.E. Keuning op last van den Officier van Justitie, gisteravond was gearresteerd, wegens zedenmisdrif met jongens. 't Bestuur vond dit een vreeslijk geval en besloot om direct een onderzoek, per telefoon, in te stellen bij onze secr. van den Schoolraad, den WelEd. Heer Terpstra hoe in dezen te handelen".

Terpstra (de latere minister) adviseerde, Keuning direct te ontslaan als het feit bewezen was, zo niet, hem dan te schorsen. Op 4 maart deelde de burgemeester officieel mee dat Keuning in hechtenis genomen was "wegens homo-seksualiteit". Het bestuur besloot daarop, Keuning met ingang van 5 maart te ontslaan. Op de volgende bestuursvergadering vroeg Keuning weliswaar zelf per 1 maart ontslag, maar het was hem al gegeven. De secretaris van het bestuur liet bij het schrijven van de notulen het woord "homo-seksua-

liteit" weg. Hij kende het niet, wist in elk geval niet hoe hij het schrijven moest. Toch was hij een man die als hereboer de wereld beter had leren kennen dan de meeste van zijn dorpsgenoten. Op de open plek in het notulenboek vulde de hoofdonderwijzer later het moeilijke woord in.

proces-twee

Op 3 maart 1924 kwam de kerkeraad van de Gereformeerde kerk van Uithuizermeeden in vergadering bijeen. Keuning was lid van deze kerk. De kerkeraad had dus het recht en de plicht zich met de zaak te bemoeien. Dominee Lugtigheid kondigde aan, dat hij Keuning zou gaan bezoeken om hem te zeggen "toch openlijk en met berouw zijne zonden te belijden voor den Hemelschen en den aardschen rechter". Enkele weken later rapporteerde hij over het bezoek aan het Huis van Bewaring. Hij deelde mee "dat er schuldbesef bij den gevallen broeder aanwezig is, en berouw van zijn zonde".

Ook uit andere stukken blijkt dat Keuning het delict als zonde beschouwde. Hij had diep berouw over wat hij gedaan had. Nergens blijkt dan ook dat hij het zijn kerkeraad kwalijk nam dat men schuldbesef van hem vroeg. Integendeel, hij tóonde berouw.

De kerkeraad stelde Keuning daarna onder de eerste trap van de kerkelijke censuur, niet omdat men twijfelde aan zijn berouw, "maar om de gegeven ergernis". De censuur werd de volgende zondag "op gebruikelijke wijze" aan de kerkelijke gemeente bekend gemaakt. De Gereformeerde kerk had daar een bepaalde formulering voor, die als volgt luidde: "De kerkeraad is in de droeve noodzakelijkheid aan de gemeente mede te delen, dat een broeder der gemeente zich heft schuldig gemaakt aan ..., en dat hij, in weerwil van vele ernstige vermaningen, geen blijken van ware boetvaardigheid heeft gegeven, zodat de kerkeraad hem heeft moeten afhouden van de gemeenschap aan de tafel des Heeren".

Het is niet bekend, of deze hele formulering voorgelezen is. Het is bijna niet te geloven, want er was immers wél "ware boetvaardigheid" aanwezig, zoals de dominee zelf gerapporteerd had. Hieruit alleen al had duidelijk moeten zijn, dat Keuning niet gecensureerd had behoeven te worden. Men kwam er waarschijnlijk toe omdat men het woord "ergernis" verkeerd uitlegde. De kerkeraad verstond er kennelijk "geïrriteerdheid" onder. Art. 71 van de toen gebruikte Dordtse Kerkenorde verstaat er echter iets anders onder: "alzo worden ook (...) de kerkelijke censuren vereischt, om den zondaar met de Kerk en zijnen naaste te verzoenen, en de ergernis uit de gemeente van Christus weg te nemen". Kennelijk bedoelt de Kerkenorde met "ergernis" de bedreven zonde. Die was, op bijbelse gronden, weg, zodra ze opgebracht was.

Er is geen enkele reden te veronderstellen dat de ouderlingen, met harde koppen, de vuist op tafel legden. Men was waarschijnlijk eenvoudiger weg zo ondersteboven van de situatie, dat men om de gemeente tevreden te stellen, iets deed. De kerkeraad stuurde de volgende brief naar Keuning:

"Waarde Broeder!

De kerkeraad der Geref. Kerk droeg ons op U te melden, dat hij met diepe smart kennis nam van uw zonde, die ge zelf ook voor zijn Voorzitter beleden hebt.

De kerkeraad ziet zich daarom in den noodzakelijkheid, u te plaatsen onder den eersten trap der kerkelijke censuur.

Niet alsof de kerkeraad twijfelt aan de oprechtheid uwer belijdenis. Maar de kerkeraad meent, ook al aanvaardt hij de oprechtheid van uw berouw, niet anders te mogen handelen, om de gegeven ergernis.

De kerkeraad hoopt en bidt, dat God u geve de genade des berouws. Waar ge ongetwijfeld zeer zwaar gezondigd hebt in de zonde tegen het zevende gebod, en in het verleiden van jonge mensen, die ge veeleer tegen alle zonde hadt moeten waarschuwen, daar geve God genade in diepe verootmoediging, voor Hem te buigen.

Maar hij doe u ook ervaren, dat Hij geen zondaar afwijst, en dat het bloed van Jezus Christus reinigt van alle zonden.

Hij geve u ook straks de Waarheid van het Woord te verstaan, dat wie zijn zonde belijdt en laat, barmhartigheid zal verkrijgen. Moge de Heere u niet verlaten, maar moge het licht dat eens Manasse in de gevangenis troostte, ook uw licht en troost zijn". (31 maart 1924)

Het is de vraag of Keuning zelf zijn censurering onrechtvaardig vond. Hij was, net als de onderlingen, een kind van zijn tijd en vond "afhouding van het Avondmaal" na zo'n delict waarschijnlijk niet abnormaal, hoewel nauwkeurige interpretatie van de rechtsregels een andere richting had kunnen wijzen. Op dit punt kwam in elk geval niet de breuk met de Gereformeerde kerk. Die kwam later.

proces-drie

Ook de wereldlijke rechter hield zich met de zaak bezig. Keuning zelf schreef over de getuigenverhooren later aan dr. P.J. Meertens: "En nu was de justitie in Groningen zoo klein, dat ze terwijl ze allerlei mensen liet loopen in de stad zonder er iets aan te doen, op het geval van een chr. onderw. inging niet alleen: maar alle jongens die in 17 jaar tijds bij me geweest waren, ging ondervragen. Getrouwen zelfs. Daardoor werd het een vreeselijk schandaal". (1 dec. 1927)

De schriftelijke weergave van de getuigenissen is, dertig jaar na het proces, vernietigd. Ik kon ze niet meer inzien. Het enige dat ervan bekend is gebleven, is het oordeel van Keuning zelf. In een brief aan Wilma Vermaat schreef hij: "Weet je hoe hartstochtelijk ik ben en hoe zinnelijk? Met mij is nooit wat gebeurd. Ik geef er totaal niets om. Als ik een jongen maar een beetje mag verwennen. (...) Nu kwamen de verhooren. En dacht je nu dat ze dit betrekkelijke bagatel wilden gelooft? Nee, en daarom werd ik eerst voor huichelaar uitgemaakt, en die arme jongen zal wel heel wat hebben moeten hooren. Enfin, eindelijk moesten ze 't gelooft. En toen? Toen zeiden de weldelzeergestengren: u is niet wijs. Als u dan toch begon, zou ik er zelf ook naar mijn profijt van genomen hebben".

Op 17 april werd het vonnis in openbare zitting voorgelezen. Niet alles waarvan hij beschuldigd was werd bewezen geacht. De beschuldigingen liepen over de jaren 1922-1924 en over twee jongens. De rechtbank achtte de strafbare handelingen (met naam en toenaam genoemd in het openbaar) slechts bewezen wat betreft één jongen in de eerste twee maanden van 1924. Van het

overige werd Keuning wegens gebrek aan bewijs vrijgesproken. De straf was: acht maanden gevangenis met aftrek van voorarrest en ontzetting uit het recht het ambt van onderwijzer te bekleeden voor de tijd van drie jaar. De plaatselijke en provinciale Groninger kranten volstonden met het opnemen van een kort bericht met de initiaalen van Keuning en de strafmaat, "wegens on-tucht".

Enkele jaren geleden vertelde Reind Kuitert mij, dat hij na de uitspraak één van de rechters had gesproken, die vond dat Keuning niet schuldig was en dat de rechtbank in meerderheid ten onrechte was afgegaan op getuigenverklaringen van minderjarigen. Hij vertelde mij ook, dat Carel Keuning, Willems broer, naar de officier van justitie ging, die hem zei: als dit in Amsterdam was gebeurd, kraaide er geen haan naar, want eigenlijk is er niets gebeurd.

Hoe dan ook, na de uitspraak werd Willem Keuning overgebracht naar de strafgevangenis in Groningen. Een kleine cel was zijn verblijf, één van een lange rij aan een lange gang. Een klein raam, hoger dan 2 meter, liet licht door. Op de oppervlakte van 2½ bij ¾ meter stonden een bed, een tafel, een stoel, een kastje en in de hoek "dat stinkding", zoals Keuning tegen Kuitert zei die hem in het bezoekkamertje ontmoette.

meeleven

Aanvankelijk mocht Keuning geen boeken in zijn cel hebben, later veranderde dat. Brieven mochten slechts in beperkt aantal verzonden worden. Vrienden die hem trouw bleven (Wilma Vermaat, Pater van Wely, Karel Wasch e.a.) vonden er iets op. Keuning deelde het blanco vel postpapier dat hij ontving in vier of vijf stroken, gescheiden door een vouw. Op de voor- en achterkanten van elke strook schreef hij in minuscule kleine letters brieven naar vrienden en kennissen. Als één geheel verzond hij de verzamelbrief naar één adres, meestal naar Wilma Vermaat, die de stroken losknipte en ze naar her en der verzond.

Drukwerk mocht hij niet ontvangen. Hij wilde dolgraag de gedichtenbundel "Oostersch" van Leopold hebben. Karel Wasch schreef toen in elk van zijn brieven aan Keuning enkele gedichten over, zodat Keuning de bundel tenlotte compleet had.

Wie De Mérode bezochten (altijd in het bezoekkamertje in bijzijn van een cipier) is niet bekend. Zijn familie kwam in elk geval regelmatig, evenals zijn predikant ds. Lugtigheid en de wijkpredikant van zijn ouders, ds. Douwe van Dijk, en zijn inmiddels getrouwde en in Amsterdam wonende vriend Reind Kuitert. Ook Wilma Vermaat reisde een keer van Beekbergen naar Groningen om hem te bezoeken.

Wilma Vermaat (toen 50 jaar oud) was een schrijfster van christelijke romans. In 1923 had ze "God's gevangene" gepubliceerd, een kleine roman met een homofiele jongeman als hoofdpersoon. In die tijd wist men in het algemeen zo weinig van homofilie, dat men een homofiel als misdadiger of krankzinnige beschouwde. Wilma had veel contacten met homofielen; ze aanvaardde hen als volledige mensen, maar wees hen wel op de bijbelse norm van onthouding. Haar roman benadrukt vooral dat de homofiel veel positieve factoren kan vertonen, zoals meer gevoel voor pedagogie en kunst dan anderen.

Ze had De Mérodes gedicht "De distel" gelezen ("Van top tot teen één wapen, staat hij in strenge dos") en schreef hem erover, omdat ze achter deze afweer de homofiel vermoedde. Dat was vóór 1924. Toen al kwam een goed correspondentie-contact tot stand.

Het werd Wilma (ze publiceerde onder haar voor naam) niet in dank afgenomen, dat ze waardering en meelevens toonde met homofielen en er zelfs een roman over schreef. De toch zeker niet a-culturele dr. J.C. de Moor schreef in 1924 in het Gereformeerde blad "De Heraut" over "God's gevangene", dat hij enkele ernstige bezwaren had tegen het boekje. Het eerste was "dat het gemeengoed maakt wat m.i. zoo min mogelijk besproken moet worden"; het tweede, "dat nergens de zonde als zonde wordt voorgesteld en dat veel eer de schuld gezocht wordt bij de menschen die dit kwaad scherp afkeuren".

Dit was de algemene tendens in De Mérodes omgeving: homofilie is zonde. Wilma en De Mérodes deelden deze mening niet. Wel vonden ze, op grond van de bijbel, de seksuele beleving van homofilie zonde.

Toen Wilma, begin 1924, voor enkele maanden naar Zuid-Afrika vertrok, weigerde haar wijkpredikant afscheid van haar te nemen, omdat ze "God's gevangene" had gepubliceerd. Minstens zo erg maakte Seerp Anema het in zijn boek "Moderne kunst en ontarding" (1926) waarin hij schreef "dat een christenlitteraat de gevangenisdeuren achter zich hoorde sluiten, omdat hij den geest van Sodom en Gomorra boven Christus in zijn ziel liet heerschen". Wilma's "God's gevangene" noemde hij "een monsterproduct" en hij voegde eraan toe: "Ik zal dit wrange gedrocht niet trachten te paraphraseeren: het zou zijn werken met gifgas".

Wilma was niet de enige christen (ze was Nederlands-Hervormd) die zich genuanceerd opstelde tegenover een probleem dat door de meesten niet overzien werd. In Rooms-Katholieke kring was het Pater van Wely, dominicaan in Zwolle, die naastenliefde en begrip toonde; tegelijk legde hij dezelfde norm aan als Wilma: onthouding. Wat dit betreft hadden ze de Mérode aan hun zijde. Zijn berouw blijkt overduidelijk uit de gevangenisbriefjes aan Van Wely. Het eerste luidt als volgt:

"Eerw. Heer,

Toen ik ziek was, en U eigenlijk nog niet kende, schreef U zoo recht hartelijk 'wees verzekerd, dat ik voor U bid'. Hoeveel te meer heb ik het nu noodig, ziek, ziek naar de ziel. Dit is een strookje van een gevangenisbriefje. Sinds een week ben ik in hechtenis om een jongenszaak. Misschien hoorde U 't, misschien drong het gerucht ook nog niet tot Uw klooster door. Maar hoe dan ook. Ik had gaarne, dat U, hoe U er misschien ook van schrikt en gruw, toch Uw barmhartigheid liet spreken, al was 't dan maar alleen als priester. Want Uw vriendschap heb ik wel dubbel en dwars verbeurd. Geloof dan maar dat ik aan Uw versregels dag en nacht denk: 'ik ween en wring mijn handen, ik heb te diep misdaan'. En aan die andere: 'ik hoop op Uw barmhartigheid'. En daarom vraag ik U om Uw gebed en een woord van Uw hand, een brief".

Het antwoord van Van Wely (in klad bewaard gebleven) toonde ontzetting, maar ook bewogenheid en medelijden:

"'t Is me onmogelijk weer te geven wat er deze dagen in me is omgegaan. Ik wist nog niets toen mej. Vermaat mij het erge nieuws mededeelde en mij Uw briefje ter hand stelde. Wat is het toch verschrikkelijk! Maar ondanks alles handhaafde ik boven dezen brief mijn betiteling "Vriend", zooveel te eerder omdat ik uit Uw weinige woorden zoo'n oprecht berouw over het gebeurde meende te mogen opmaken. En zou mijn hart niet van medelijden worden vervuld? Als Priester en als vriend vraag ik God, en zal Hem Blijven vragen, dat hij U vooral nu meer dan ooit moge bijstaan met Zijn milde barmhartigheid. Moge het vreeselijke dat over U gekomen is het oude leven afsluiten en het begin brengen van een geheel nieuw leven, sterk in God en heilig door Zijn vaderlijke liefde en genade. () Ik wensch U Gods barmhartigheid en blijf me met innig medelijden en een handdruk van bemoediging noemen
Uw vriend in X^o
Pater Jos. van Wely"

Reind Kuitert vertelde mij, dat De Mérode in de gevangenis geen wrok koesterde, behalve tegen een aantal Gereformeerden die hem in naam wel wilden vergeven, maar zich verder van hem afkeerden. Zijn in de gevangenis geschreven dichtbundel "De Rozenhof" (waarvan een herdruk in voorbereiding is) getuigt daarvan:

Zij zeggen: 'wij vergeven, maar ga heen!
Wij hebben met de zondaars niets gemeen.
Wie God verliet, wordt van Zijn volk versto-

ten.
Maar de verlatenen vinden God alleen.

proces-twee voortgezet

Op 24 oktober 1924 werd Willem Keuning vrijgelaten. Hij had de volle acht maanden uitgezeten. Eerst kwam hij bij zijn ouders in huis. Al na twee weken ging hij naar Uithuizermeeden, waar één van zijn oud-leerlingen hem van de trein haalde. Het dorp keek hem zeer bevreesd en fluisterend na. Samen bezochten ze Keunings hospita, waarna hij naar Groningen terugkeerde. Zo is hij een keer of zes in het dorp teruggevoerd, voordat hij in 1925 definitief in Berbeek ging wonen. Eerst was hij nog een klein jaar in huis bij zijn broer en diens vrouw in Leens. Met hem verhuisde hij naar Bergum.

Intussen werd de kerkelijke tuchtzaak weer opgenomen. "Ik moest bekennen", schreef De Mérode later aan Wilma, "dat een jongen niet van een jongen mag houden. En dat kon ik niet. Zou ik niet van Okke hebben mogen houden? En omdat ik dat niet kon, ben ik ook daar de verstokte zondaar geworden, die roemde in het kwade". (17 jan. 1927)

De kerkeraad had dus de toen in christelijke kring algemeen heersende overtuiging, dat homofilie zonde was; er werd niet onderscheiden tussen homofilie en homoseksualiteit. Ook de platonische gevoelens van Keuning moesten als zonde beleden worden.

Bovendien wilde de kerkeraad dat Keuning, die zijn berouw over de seksuele omgang met "Jopie" al mondeling tegenover zijn predikant getoond had, persoonlijk naar Uithuizermeeden zou komen om schuldbelijdenis te doen. In die tijd was dat normaal. Als bijvoorbeeld een bruid op haar trouwdag al in verwachting was, werd er in een kerkdienst openbaar schuld beleden. In die tijd was de eis van de kerkeraad tegenover Keuning zeker niet ongewoon. De kerkeraad beriep zich in één van de brieven op de Dordtse kerkenorde. In werkelijkheid was dit bevoegd echter niet sterk. Art. 75 van deze kerkenorde bepaalt, dat verzoening van openbare zonden "in zulken vorm en manier zal geschieden als het tot stichting van iedere Kerk door den Kerkeraad bekwaam zal geoordeeld worden". De kerkenorde liet dus de mogelijkheid van openbare schuldbelijdenis open, maar schreef ze zeker niet dwingend voor. Het is overigens niet duidelijk wat de kerkeraad verstonde onder "openbare schuldbelijdenis": in een kerkdienst of in een vergadering van de kerkeraad. Beide vormen kwamen voor.

Keuning schreef, dat hij niet wilde komen. De actulen van de kerkeraad vermelden: "dat hij geen bezoek van den kerkeraad wenschte te ontvangen, om met hem over zijne zonden te spreken. Schriftelijk wenschte hij deze zaak af te doen, hij wenschte evenmin voor de kerkeraad persoonlijk schuld belijden, want vele Gereformeerden, w.o. zijn beste vrienden, wilden hem in theorie wel vergeven, maar in de praktijk deden ze heel anders. Daarom wenschte hij niet over te komen, ja geloofde zelfs, liever zijn lidmaatschap van de Kerk op te zeggen, dan over te komen". (1 dec. 1924)

Er volgde een korte briefwisseling, waarin de standpunten herhaald werden. Tenslotte besloot de kerkeraad, advies te vragen aan de buurtkerken, die bijeenkwamen in een classisvergadering. "Uithuizermeeden vraagt advies in een tuchtzaak. Een gecensureerd lid weigerde schuld-

belijdenis voor den Kerkeraad af te leggen. Hij wilde wel schriftelijk zijn schuld belijden, maar als de Kerkeraad daarmee geen genoegen kan nemen dan zegt hij zijn lidmaatschap op. Waar deze Br. nu ook de gemeente metterwoon heeft verlaten, laat de classe Uithuizermeeden geheel vrij om te handelen in deze".

Zo was men nog even ver. Keuning woonde inmiddels in Bergum. Bijna nooit ging hij daar naar de kerk. De Bergumer dominee bezocht hem en hoorde van Keunings berouw, wat volgens Keuning voldoende moest zijn. Maar ook deze dominee vond openbare schuldbelijdenis noodzakelijk. Zeggenschap over hem had de Bergumer kerk niet, want hij was er geen lid. De zaak ging dus terug naar Uithuizermeeden. Daar viel op 16 april 1925 het doek: "Besloten wordt Keunings schrijven te aanvaarden, waarin hij meer dan ééns zijn lidmaatschap der Ger. Kerken opzegt. Dit zal a.s. zondag aan de gemeente worden bekend gemaakt".

tenslotte

Het viel De Mérode bitter tegen dat ook de dichter P.C. Boutens (zelf homofiel) hem op de kop gaf. De Mérode loogde in 1925 bij Mevrouw Mankes-Zernike, predikante in Rotterdam. Met haar bezocht hij Boutens. Weggedoken in zijn winterjas in de koude kamer van de dichter hoorde hij Boutens' monoloog aan: De Mérode had maar niet zo stom moeten zijn.

Mevrouw Mankes en Wilma Vermaat vingen hem veel beter op. Vooral Wilma had veel contact met hem, toen hij vanaf eind 1925 in Berbeek kwam wonen als ambtelooze burger, financieel onderhouden door zijn broer, de uitgever Carel Keuning in Wageningen, die heel goed voor hem geweest is. Toch durfde Carel het eerst niet aan, werk van De Mérode te plaatsen in het christelijke culturele blad "Op den Uitkijk". Hij had zijn naam verloren. Dat bleek ook, toen De Mérode pogingen deed, nieuwe bundels uitgegeven te krijgen. Een al vóór 1924 door uitgeverij Wolters in Groningen verstrekte opdracht een bloemlezing te maken werd zelfs ingetrokken. Maar in 1926 durfde Van Ulzen van de christelijke uitgeverij "Holland" het aan. Hij bleef De Mérodes uitgever.

En verder keerde ook in Groningen langzaam het tij. Zijn hospita was hem altijd trouw blijven schrijven. Ook verschillende oud-leerlingen stuurden brieven. Op een dag kwamen de ouders van Okke en later die van Jaap naar Berbeek om het goed te maken. Na de ramp van 1924 waren ze per brief uitgebarsten tegen De Mérode, maar nu zochten en vonden ze een christelijk contact.

Arie Post, die een veelgelezen christelijk voordrachtenblad redigeerde, nam een groot artikel over De Mérode op en publiceerde enkele van zijn gedichten. Dr. B. Wielenga, een vooraanstaand Gereformeerd theoloog, beloofde iets te schrijven over De Mérode. De correspondentie tussen hen is verloren gegaan, maar De Mérode waardeerde hem zeer, zoals uit enkele andere brieven blijkt.

Na 1924 wilde De Mérode geen seksuele relaties meer aankopen. Hij beschouwde zijn "knaapenliefde" enerzijds als positief in zoverre hij platonisch voor zijn jongens zorgde, hen hielp en wat verweerde; anderzijds was hij het helemaal

met Wilma eens: hij zag zichzelf als Gods gevangene, als iemand die door God beknot was in zijn mogelijkheden en die dat kruis moest dragen. In een lange brief aan Wilma (van 17 jan. 1927) vertelde hij onder andere van een jongen die hem een seksuele relatie aanbood, maar die door hem teruggewezen werd.

In 1936, toen hij zijn 25-jarig dichterschap vierde, werd hij benoemd tot ridder in de orde van Oranje-Nassau. Vrienden vertelden, hoe verguld De Mérode was met zijn lintje. Iemand die in de gevangenis heeft gezeten, kreeg natuurlijk geen koninklijke onderscheiding. Nu dit wel gebeurde, beschouwde hij het als een officiële rehabilitatie. Het lintje sloot een periode af.

Publicaties van H. Werkman, of door hem verzorgd:

- Hans Werkman, *Het Leven van Willem de Mérode*, Amsterdam 1971.
- Gerrit Borgers, Gerrit Kamphuis en Hans Werkman, *Schrijversprentenboek Willem de Mérode*, Amsterdam 1973
- *Willem de Mérode, De witte Roos*, bloemlezing uit zijn werk door Hans Werkman, Kampen 1973 (in herdruk)